

A „Vasárnapi Ujság” hetenként egyszer egy nagy negyedréti iven jelenik meg. Előfizetési díj július—decemberig azaz : 6 hónapra Buda-Pesten házhoz küldve vagy postai úton a „Politikai Ujdonságokkal” együtt csupan csak 3ft. pp. Az előfizetési díj a „Vasárnapi Ujság” kiadó-hivatalához (egyetem-utca 4. sz.) bérmentve utasítandó

Morosini Tomasina.

III. Endre király anyja.

A mint II. Endre életét 1235-ki sept. 21-kén eloltá a halál, özvegye Beatrix legott egybehivatá az ország főbb embereit, nekik ajánlván születendő gyermekét, kivel várandóban vala. II. Endre kimultával Magyarország kormányja IV. Bélára, mint már 1222-dik évben megkoronázott itju királyra szállott, ki mostoháját Beatrixot örizet alá téteté; ez őreit megvesztegetvén, II. Fridrik császár követivel férfi öltözetben Németországba menekült, hol nem sokára 1236-ik év elején szülte fiát Istvánt, kivel Olaszországba VII. Azzó († 1264.) esztei örgrófhhoz, a már 1215-ben elhunyt atyjának öcséséhez költözött. Azzó lakhelye akkor Ferrara volt; itt neveltetéék István, ki apul testvérénél, IV. Béla magyar királynál még születése előtt engesztelhetetlen gyűlölségbe esett.

István már gyermek korában a gibellini párthoz és így VII. Azzónak dühös ellenségeihez csatlakozott.

Nem tudni : anyja tanácsából-e, vagy párthiveinek szavára azon terv forgott elméjében, hogy az esztei örgrófságot ragadja magához; a mint ezt Azzó megtudá, István legott eltűnt, és holléte nem volt kitudható. Ő Spanyolországba menekült, hol apul testvére Jolánta arragoniai királynénak udvarában rokon kebelével fogadtaték. Franciaországban is kalandozott, hol rövid idő mulva úgy tűnt fel, mint Crouy helységnek és várdának közbirtokosa.

E franciaországi birtok-szerzemény nem szakasztá félbe István kalandjait, ki nem sokára visszatért Olaszországba, és Ravennában polgárfőnökké (podesta) választatott; de kiméletlen bánásmódja miatt a polgárság csakhamar fellázadt ellene, s István csak nagy nehezen menekülhetett Velenczébe, hol Morosini Tomasinát, Morosini Marino (1249—1150) doge unoka

hugát nyervén el nőül, nemzé az utóbbi magyar királyt III. vagy velencei Endrét.

A hires Morosini (Mauroceno) nemzetség tagjai közül többen fénylenek a velencei vezérek (doge) sorában. Morosini Domokos (1148—1156) és Marino (1249—1250), Morosini Mihály (1382) és Ferencz (1688—1694), nemcsak dicső fiai, hanem vezérei is voltak a velencei köztársaságnak, és a velenceiek ez utolsónak még vezérsége előtt emlékszobrot állítottak. A candiai vezérség czime, a zárai s almisumi grófság öröksége volt e gazdag nemzetségnek, és István hitvesével Morosini Tomasinával nyerte Brastol várát és Veyga nevű berket Dalmátországban.

Morosini Tomasina

Mikor szünt meg élni István, azt a történetírás fel nem jegyezte; annyi bizonyos, hogy Morosini Tomasinával nemzé III. velencei Endrét, kinek mint egyetlen örökösének még élteben adományozta mind a dalmátországi, mind pedig a franciaországi birtokát, és III. Endre ezen birtokról hivaték, Crouy-Chanel Endrének, a magyar vezérség elfoglalása előtt; mert Kun László öcsésének, ki szinte Endre nevű volt, kimulta után, III. v. Endre birta 1278-dik év óta Slavoniát magyar vezérségül, és a mint a kun hölgyekbe szerelmes Kun Lászlót a magyar királyt 1290-ben Köröszeg táján Biharmegyében Arbócz, Törtel és Kemenes nevű három kun meggyilkolta, legott III. velencei Endre koronáztatott

meg királyul, ki anyját Morosini Tomasinát Velenczéből magához hivatá, őt a magyar királynékat illető jogok gyakorlatába helyezé, fejét és nevét nagy koronás M. (Morosini) betűvel érmeire vereté; annak bátyját pedig Morosini Albertint slavoniai vezérségbe iktatá. Ez volt az utolsó, Árpád-vérből származott királyunk édes anyja.

Dobozi Mihály.

I.

Mint fergeteg, mint sáskahad,
Dul a rabló török csapat,
A merre mén, a merre jár,
Diadaltort ül a halál.

Török basa duló hada
Budavárból szétárada,
És elsodor, miként az ár,
Mindent, a mi utjában áll.

Rabló csoport halad, halad,
A rémült nép szalad, szalad;
Távolról nézi, városok
És falvak lángja mint lobog.

„Maróthon van Mihály vitéz,
Szegény népet ő védni kész:
Oda hamar! itt a török...
Im a jele: ott füstölög!”

II.

Jó Dobozi, hamar állj a részre!
Hallik már a török lovak
Harsány nyerítése.

„Ide mellém, fiaim, vitézek!
Török vérben fürödni ma
Szörnyű kedvet érzek!”

Támad a tar, de hiába támad,
Nem tűrhetsz villogását
Dobozi kardjának.

Támad újra másod-harmadizben;
De magyarnak — nem a tarnak
Kedvez a hadisten.

Nyugszik a nap, piros az égája;
Mihály vitéz derék vitéz,
A török is vallja.

Holnap is lesz, holnap is lenyugszik,
De csak nem lesz ur Maróthon
A török napnyugtáig. —

Jó Dobozi, hej, hagyd abba álmod!
Álnok a tar, csalmi akar...
Résen kell ma állnod.

Jó Dobozi, az alvás elárul!
Segedelem — veszedelem
Érkezik Budáról...

Piros az ég hajnal derültétől,
Pirosabb lesz a barna föld
Magyarok véréből.

„Allah, Allah!” — támad a török had,
Egyre csillog, egyre villog...
Ágyu is szól öt-hat.

Rémül a nép, látva a sok ellent:
Ennyi tarnak, ennyi karnak
Hogy állhatna ellent!?

Fut, a ki tud, kinek birja lába,
S tovább is él, kinek nem ér
A török nyomába.

III.

Repülj, repülj, édes lovam,
Az ellenség nyomunkba van;
Ha fejünkről elszáll a vész,
Szép ifju nőm kedvence léssz;
Repülj, repülj, édes lovam!

„Jaj, végünk van, én kedvesem!
Az ellen üldöz sebesen;
Lovunk kettős terhe alatt
Tajtékot hány, lassan halad.
Jaj, végünk van, én kedvesem!”

Bizzunk Istenbe, drága nőm,
Segíthet ő a csüggedőn;
Ha akarja, a gyenge győz...
Imádkozzál, hogy légy erős.
Bizzunk Istenbe, drága nőm!

„Az egekre, álljunk meg itt!
Futás rajtunk már nem segít;
Roskad a ló, vére csepeg,
Török nyila sebezte meg...
Az egekre, álljunk meg itt!”

Meghalni, hej! lesz még idő,
Ha a vészély fejünkre nő.
Használni kell a perczeket,
Fussunk, fussunk, a mig lehet...
Meghalni, hej, lesz még idő!

„Emeld reám, oh! kardodat,
Mig el nem ér a bős csapat;
Inkább ezer halált török,
Mint rabul ejtsen a török.
Emeld reám, oh, kardodat!”

Imádkozzál, én kedvesem,
Hogy a lelked erős legyen;
Éltünk fátylaja eltörött,
A halál ül fejünk fölött...
Imádkozzál, én kedvesem!

„Csókold még egyszer ajakam,
Mint szoktad, olyan nyájasan.
Kezedből a halál nekem
Nem fájdalmas, én kedvesem...
Csókold még egyszer ajakam!”

Töröld le véres fegyvered,
Mellytől lerogyott hitvesed,
S aztán tusára szaporán!
Körülfogott már a pogány,
Félszáz fegyver tör ellened!

Nagy a te erőd, jó vitéz,
Hogy el nem dönthet annyi kéz.
Már öt pogány földön hever,
S karod még egy kettőt lever,
Mig a düh áldozatja léssz.

Jó Dobozi, véred omol,
S te még egyre viaskodol!?
Nézd, nézd, az égből integet,
Kezével hívja, hitvesed,
Ki angyalok között honol.

Menj, menj az égbe hős magyar!
Eldönte, oh! a büszke tar;
Ledültél, mint az ifju cser,
Mellyet tövestől kiteker
A nekibőszült zivatar.

Vida József.

Régiképek.

Irta VAS GEREBEN.

Egykor a mező-komáromi plebános elmenvén „Leshely”re *) a borjárandóságot összeszedetni, Köntös Mihály uramnak szölvő-

*) Szőlőhegy az enyingi határban.

hegyében szállt le, s ott csudálta, hogy az öreg millyen keményen bánik embereivel.

„Nem lehet másképp, főtisztelendő uram, . . . ezeknek ez a legjobb, és hiában bännék velük gyöngébben, nem értenének meg, azoknak kemény ember kell, a ki, ha rákerül, fát is vágjon rajtuk.”

Ebéd után a hegyesterek beszolgáltattván a plebános urnak illetőségét, a főtisztelendő ur elővette *pincsetokját*, és áldomásképen jó somlyait töltött nekik.

„Mégkóstolták a bort, s a főtisztelendő ur kíváncsi volt tudni, mit mondanak e nemes italhoz.

„Na, atyafiak, kérde tőlük, mit mondanak hozzá?”

„Jó, jó! . . . mondja az egyik vontatva, . . . itatja magát a bor; hanem főtisztelendő uram, csaknem oda ez, hova a „leshelyő!”

„Szamar vagy!” mondja Köntös Mihály, előre is tudva, hogy ilyen feleletet kapnak, mert a leshelyi bort megszokta már a torka, mellyen keresztül reszelődve megy le, hogy más ember orditana benne, ilyen italhoz szokván, gyöngé a somlyai.

A főtisztelendő ur nem értette, hogy lehet a somlyai fölé emelni a „leshelyi”-t; hanem aztán megmagyarázta Köntös, és beszélgetés közben emlékeztette arra is, hogy ezeknek olyan bor kell és olyan biró, ki megbirkozik velük.

„Ezeknek, főtisztelendő ur, „leshelyi” bor kell itálnak; birónak pedig Köntös Mihály, így majd csak megélünk valahogy.”

O, sokat tartott ő arra, hogy még diácul is tudott, s annyi kis hiuságot meg lehet engedni ilyen derék embernek, hogy némi gyöngesség iránt elnézők legyünk, kivált mikor ő e kis hiusággal nem áll ki az utcára, hogy száz meg száz ember előtt hetvenkedjék vele.

Az uradalmi számtartó nagyon szerette Köntös Mihályt, s a mint alkalma került, behívta magához jó régi szilvalére, mellynek párja ritkán találkozott.

„Bonum mane!” mondja Köntös diácul, kívánván a jó reggelt, mikor a számtartót a pénztárban egyedül találta.

„Isten hozta Mihály bácsit, — fogadja a számtartó, s egyszersmind gyanítván, hogy az öreg a robotosok szétküldésénél elegendet parancsolt, nyálazónak megkínálta egy kis papramorgóval:

„Talán nem azt! mondja az öreg elfogadván a megtöltött pohárkát, s midőn a hajtóka jól esett, megelégedéssel mondja: vere valet (valóban igen jól esett).

„Na, Köntös bácsi, — biztatja a számtartó, — egy kis diák mondásért mindjárt töltök újra.”

„Bis repetita placent! (Akkor jó, ha még egyszer). — Találja rá Köntös a mondást, és a számtartó másodszer tölté meg a poharat, s újra biztatá:

„Na, még egy diák mondást, hadd lám, tudna-e még egyet?” Mire Köntös nem a szilvaléért, hanem saját büszkeségeért addig erőltette magát, hogy a harmadikat is kiütötte.

„Omne trinum perfectum!” (Minden jóból három!) kiáltja kaczagva az öreg, s a harmadik poharat győzelmesen emelé ajkához, mint a ki saját tudományával kereste e jó izü kortyot.

Természetes dolog tehát, hogy ilyen ember nem igen engedte, hogy hozzá dörgölözködjének, s azon kívül napról napra szaporodván tudománya a lapok olvasása által, nagyon észrevette, hogy a többi mennyire marad el tőle, s akár elől, akár hátul ment s tömegnek; mindig érezte, hogy vagy kergeti, vagy vezet őket, s így az ő értelme határoz.

Midőn a „Regelő” című divatlap megindult, rögtön meghozatta, a lapot magának tartá, a divatlapokat s arcképeket pedig elosztogatta a kisasszonyoknak.

Végre már három hirlapot járatott, mikor Kulcsár István lapja mellett a „Jelenkor” is megjelent. Eleget mondták neki, hogy a politikai lapokból egy is elegendő neki; de ő már el nem maradt „tekintetes Kulcsár István táblabíró ur”-nak ujságától, mellynek kezdettől hűséges előfizetője volt, s épen ezért Kulcsár István látván, hogy előfizetői között az enyingi biró a leghűségesebb, Magyarországnak térképét küldé meg neki különös kedvezésből, mit ő a falra szegezett.

Midőn az előljárók meghallák e tisztességet, szerencsekívánással megjelentek, és szerencsésükre száraz idő lévén, nagy hitre és különös kegyelemből beereszté őket, s ott mutatta nekik nagy Magyarországot.

Az egyik tanácsbeli szörnyen bámulta a dolgot, s nagyon

kérte Köntös Mihályt, hogy mutogasson neki egyetnást, Kecskemétet, Sárospatakot, Debreczert, hol mindenütt van collegium, s minthogy észrevette az öreg, hogy a tudnivalóság meglepte a tanácsbeli, ki akkorban nagyon átjárt Bozsokra, melly mindjárt Enying közlébeni közbirtokosság, és épen azért tele volt zsidóval, a bort pedig egy váltó-krajczárral alább mérték, mint Enyingen, — azt mondja a bor utánjárónak.

„Lássa, kegyelmed, ha ilyen mesterséghez akar nyulni, akkor hagyja abba a borivást, mert Bozsokról még csak hazavezeti kelmedet valaki; hanem Kecskemétig józan fejjel kell ám menni, mert másképp nem tudom, hogyan talál haza.“

Megszégyelte magát a tanácsbeli, eleget csalogatták a bozsoki zsidók, sem Bozsokra nem ment, sem az enyingi kocsmába.

Ennyire tartottak tőle, s az öreget megerősítette hitében a tapasztalás, hogy népünknek hajthatatlan tekintélyre van szükség, ámbar azt is tudta, hogy ezen tekintély *igazságszerető* legyen, különben vége hatalmának.

Eltűrték tőle mindent, sokszor a kiméletlenséget is; mert tudták, hogy önhaszna nem keveredik a dologba, s épen mivel nem lehetett e tükröt elhomályosítani, rettegett tőle mindenki, hogy azon arcot fogja meglátni a tükörben, melly tökéletesen az övé, jó vagy rossz, az mindegy.

Tanácsot kérni mindig nagyon szeret a magyar ember, még akkor is, ha némileg érzi, hogy nincsen igaza; mert így más nyakába öltheti a dolgot, ha rosszul találna kiütni.

Köntöshez el nem mert menni a bünös; mert az öreg ilyenkor végig hallgatta ugyan a dolgot, hogy tisztán tudhassa minden oldalát, hanem jaj volt annak a két oldalnak, mire a tanácskérő nem gondolt, tudniillik, saját oldalára; mert ott a bírópálca ugyan lágyra verte.

Nagyon jól ismerte ő az embereit, s ha valamelyik gyanus nagy hálálkodással ment hozzá, mindjárt észrevette, hogy ez ravaszkodni akar.

„Mit akarsz? mi bajod? mond el szaporán.“

„Szerencsés jó reggelt kívánok nemzeti biró uramnak . . .“

„Hasonlóképen; hanem azért kezd el a dolgot.“ Mivel aztán az atyafi nem igen hagyta magát megzavartatni a hosszú köszöntésben, hanem folytatta odább:

„Egészségére valjék az éjjeli nyugalom, tartsa meg a fölséges Uristen sok számos esztendeig, ha pedig . . .“

„Ha pedig kiszólitáná kelmedet az árnyékvilágból, . . . kap bele Köntös Mihály nagy szaporán utána mondván a még hozzávalót, a mint következik: adja meg a mennyeknek dicsőséges koronáját! Eddig van, itt el is végződik, hanem kezdődjék el a te bajod, hadd hallom.“

„Nemzeti biró uram csekély kérésem lenne, ha meghallgatná.“

„Hát nem mondtam már, hogy épen azt akarom hallani.“

„Igen is, megtiszteltem átossággal, minthogy tetszik tudni . . .“

„Tudja az ördög! Dörmögi a biró.“

„Hogy mivel a termés szűken esik, magamnak is elég evöm van . . .“

„Megállj, most már tudom, minek kerítettél azt a nagy feneket, — adós vagy élhetetlen a papnak, tanítónak, mert azt gondold, úgy is hiában beszélnek neked a sok lelki tanítást, te azért mégis Bozsokra jársz inni, s a helyett, hogy dolgoznál, a készet is elfogyasztod, aztán szűk a termés ugy-e? de nem szűk a te torkod, benyeled a bort, ha még olyan zavaros is, hogy a kerékszeget sem látnád meg benne; nojsz épen jó helyre jöttél, majd gondodat viselem, és a tavali adósság mellé fölrosvom ugy-e, az ideit is, hogy előlem a bozsoki zsidó hordja el mindenedet bor árában, mi?“

A másik nem tud szólni, nagyon hamar készen lett biró uram az előadással, holott ő ugy akarta, hogy egy álló óráig majd elnyöszörög, aztán az öreg megunja, vagy meg is szánja, aztán marad az adósság máskorra.

„Most elhordozóskodjál, ma hétfő van, holnap kedd, rá érsz nyomtatni kedden, szerdán, csütörtökön, pénteken fölszöröd a szemet, szombaton behozod a *restaneciát*; különben vasárnap a szentegyház végén várlak, és minden erkölcsödöt kiprédikálom; de tudom, megrikatlak mint valami diákgyereket: Isten hírével, föl is az ut alá is! Elmehetsz, punktum!“

(Végre következik.)

Nemzetünk műveltsége az Árpádok alatt.

Irta VASS JÓZSEF.

(Folytatás.)

II. A szép érzetének, a művelésnek s általa a benső ember nemesülésének gyengéd-kellemesen érintő tényezői, a *képző művészetek* is a keresztyén vallás karján szállottak hazánkba, legott a XI. századnak kezdetén. Ezek közül először is az *építészet* vonja magára figyelmünket, mellynek mestereit — ugy látszik — Gyéza fejedelem a német földről, de István a görög birodalomból hivta be. Hogy ezen vendégektől honfiaink csakhamar eltanulták azt, kétséget nem szenved. A tervök szerint keletkezett építmények többnyire, a kornak erősen vallásos szelleménél fogva, nagyszerű szentegyházak valának, kezdetben byzanti modorban; de mellynek helyébe a XI. század néhány szentépületénél a gót lépett, s ezt ismét a XIII. században az ó német építészeti modor váltotta fel. Ez utóbbi nemben a kassai székesegyház, s a pozsonyi ferencziek temploma a legnemesebb művek közé tartoznak; míg a gót modornak nálunk egyetlen képviselője az Árpádok korából a pécsi nagyszerű székesegyház, Péter királynak műve, mellynek kellő diszben tartására évenként tetemes áldozatösszeg fordítatik.

Az építészetnek egyik díszszolgája, a *szobrászat* is, tovább fejlődött nálunk a keresztyén vallás védszárnyai alatt. Leginkább az oltárok és sirok faragványaiiban jelentkezett. Hazai szobrászatunknak a székesfejérvári és esztergami egyházak valóságos kincstárai voltak: de az egész árpádi időszakból semmink sem maradt fenn az utóbbinak néhány töredékén kívül. E műveknek még csak emlékeztét is eltörlötte az idő. Szűz Margit életrajzában találjuk csak említését ezen fejedelmi apácaszűz siremlékének fejér márványból, mellyen annak egy egész csodatétele volt műfaragványilag megjelenítve. A művészek Lombardiai Albert és Péter mesterek, kik ugy látszik IV. Béla és V. István királyoknak szinte külföldről betelepült udvari szobrászai voltak.

A vallásos és pompaszerető nemzet körében az *ötvösség* is hathatós pártfogásban részesült. Ennek műveihez számítjuk a szent edényeket, mellyekkel számos régi egyház nagy mennyiségben bírt; a nagyok fegyvereit, különféle ékességeit és asztali edényeit, mikben őseink hihetetlen fényt üztek. Hogy ezen szép foglalkodásnak ügyesebb emberei nagy becsben voltak, Máté mester, udvari ötvös, szerencséje tanusítja, kit V. István jószággal is megajándékozott. — Hogy ha a *vésésnek*, melly leginkább pecsétek s pénz-minták körül forgolódott, műemlékeit a külföldével összevetjük, meggyőződünk, hogy azokkal honi készítményeink a hasonlítást szégyen nélkül kiállják.

A gyengéd nőnem nemesebb izlése mellett tanúskodik a *himnarrás*, melly nálunk a *festészetnek* kezdete volt. Mutatkozott ez a lobogókon, diszruhákön templomi öltönyökön. Ily gyönyörű emlék a koronázási palást, Gizela királyné ügyes ujjainak műhagyományja. — Hogy a felséges istenházak oltárai s a klastromok folyosói *festmények* nélkül nem voltak, igen hihető; mintán ezekre, valamint arra is, hogy első műfestészeink egyházi férfiak voltak, történeti világos tanuságunk van. Mindezeket azonban, az egy paláston kívül, megemésztette a viszontagságos idő.

13. §. Költészet. Nyelvünk általános divata. Nemzeti irodalom.

I. Minthogy a kedély nemesülését s a szellem műveltségét a költészet tükrözi vissza leghivebben: nemzeti műveltségünk rajzában őseink költészetét az Árpádkirályok alatt érintetlenül nem hagyhatjuk.

Költészetünk ez időszakban részint a réginek folytatása, *nemzeti*; részint a keresztyén vallás elfogadásával *egyházi*.

Nemzeti költészetünknek ez idézet négyes irányu kisugárzása ismerhető fel: a *vallási, népies, történeti és mondairány*.

Vallási irányban hatottak a régi hit-embereinek azon *énekeik*, kik, tudván mikép juthatni legbiztosabban a nép szívéhez, I. Béla alatt a székesfejérvári gyűlésen emelvényekre állottak, s versekben izgattak az új hit ellen. — A keresztyén szellemű első magyar énekek hihetőleg az egyház fejei által készítettve osztattak ki a még nem eléggé kiképzett lelkészek között, kik a népet azok éneklésére oktatták. De, ugy látszik, hogy már a magyarkeresztyénségnek első századában találkoztak papjaink közt olyanok, kik vallásos buzgóság és talán költői érzés által is ösztönözve, illy énekeket készítették, mellyek az egyházi felsőbbség által néha tán gánososaknak is találhatván ágazattani tekintetben: Kálmán királyunk alatt Lőrincz esz-

tergami érsek által tartott magyar egyházi zsinatban a templomokban zengedeztetni szokott énekek zsinati vizsgálat alá vették. — Vallási elemeiknél fogva megemlítjük itt még bizonyos modoru beszélgetésekbe öltöztetett azon bibliai történeteket, mellyekkel Kun László idejében előadóik piaczon és csardákban mulattatták a népet, s ilyenkor holmi bohó kicsapongásoktól sem tartózkodtak.

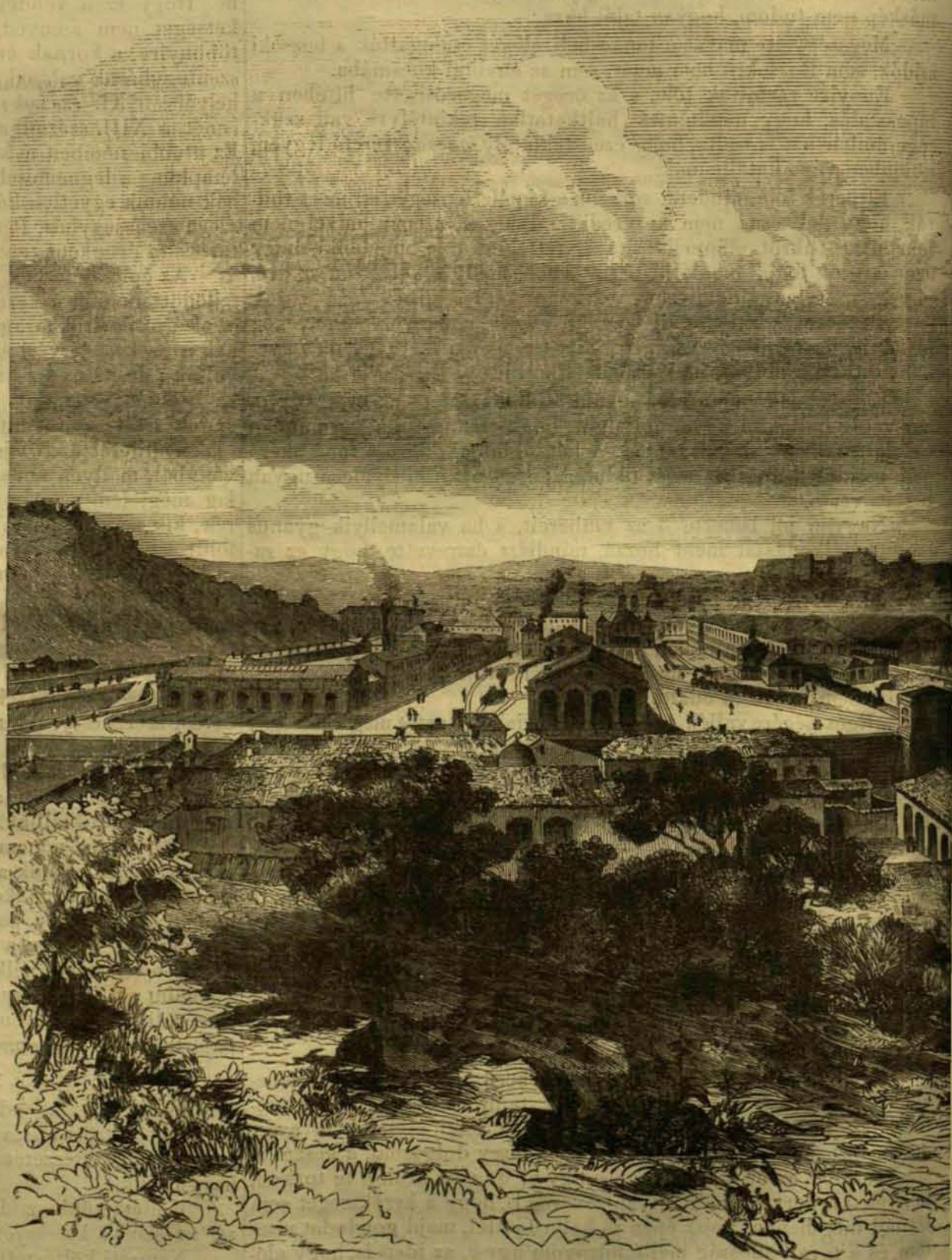
Legtágasabb mezeje volt egyébiránt költészetünknek tárgyalt időszakunkban is a hazai történelem. A dalnoki kar, mellyről már a fejedelmek korában emlékeztünk, nemesak fenn volt ez időszakban;

de kétség kívül kiegészítő részét tette a királyok s főurak udvarainak. III. Endre királynak egyik oklevele (1292.) arról tanuskodik, hogy valamint régente a királyi vadászok, halászok, lovászok stb., ugy a királyi dalnokok eltartására is külön földek voltak kirendelve. Irott adatok bizonyítják azon tárgyakat, mellyek a dalnokok vagy hegedősök énekeinek alapul szolgáltak. Illyenek: az István király halálára készült gyászénekek, mellyekben hihetőleg a böles király tettei tárgyaltattak. Ezekre látszik vonatkozni egyik ősrégi krónikánk azon helye, hol beszéli, miszerint Magyarország lantja gyászba öltözött. Továbbá a történelem bizonyos költeményes előadást jegyzett fel, mellyben a cserhalmi hősök: László és Gyéza hercegek tettei a dalnokok által olly lelkesedve magasztaltattak, hogy Salamonnak felgerjesztenék féltékenységét s gyűlöletét a két herceg ellen.

Végül a királymondakör magában foglalta mindazon hagyományokat, mellyek a nemzeti élet érdekesebb nyilvánulásaiként tekinthetők, s azon korban a népies történelemnek nevezetes alkrészei lehettek. Ezek sugárzanak ki legrégebb történeti emlékeinkből, mint tanuságok arra, hogy a magyar nép még keresztyén életének három első századában is élénk részvételt volt a haza közügyei, s bajnokainak hős tettei iránt. A monda színezetét leginkább a következő események viselik magokon ősi történetkönyveinkben: a) Béla herceg párviadala a pomerániai herceggel; b) Endre és Béla Várkonyban; c) a cserhalmi ütközet ama csinos kitéréssel, mellyben László herceg a váradi püspök leányának tartott magyar hölgyet egy kun kezeiből kimentti; d) Salamon király viszontagságai, mellyek öszvesen inkább a regény színet viselik, mint a históriáét; e) Kálmán orosz hadjárata; f) II. István; g) vak Béla és Borics stb.; mindezen mondalakok olly elevenek, hogy világosan nem eredeti történeti feljegyzésekre, hanem a hajdani dalnokok énekeire mutatnak, s mélyen beható emlékei a magyar nép ezen korbéli öntudatos életének. — Azonban az Árpádkirályok kormányidejében divatozott nemzeti költészetnek mindezen művei vagy soha le nem irattak, hogy a dalnokok kirekesztő sajátjai maradjanak, vagy bár leírva, de a nemzet gondatlansága s a haza közbejött százados viszontagságai következtén, végkép elvesztek.

II. A miveltség jelentos fokára kifejlett nemzeti öntudatos életnek egyik ismérve a nyelv szeretete, s forró ragaszkodás a nemzetiséghez. Nyelvében él, nyelvével hal bármelly nemzet. A melly nemzet elég korcs nyelvéről elfeledkezni, az csak egy lépésnyire van a nemzetiségét végenyészettel fenyegető örvénytől. Csak azon nemzet számíthat a legiszonyubb viharokkal is daczólo nemzeti létre, melly egyik fő védkinsét, nemzeti nyelvét hiven ápolja, és a

tökély legmagasabb fokára kifejteni törekszik. Hogy nemzetünk e szent kötelességének hiven megfelelt, ha nem bizonyítja is századokat túlélt nagybecsü irott emlékek, bizonyítja ezt a drága vérhagyományyal — hazánk- és alkalmányunkkal — reánk szállott öröksége őseinknek, a nyelv, melly ezer évet túlélt európai hazájában, mi dicső eldödeink tántorithatlan hűségének s folytonos s ragaszkodásának saját nemzeti nyelvökhez, kétségbe vonhatlan fényes bizonyítványa; de oktató tanúsága egyszersmind azon folytonos éberségnek, mellylyel annyi kül-befolyás ellenében mindenkor résen állottak

A triesti vaspálya

Terjedtebb határok közt bővebben bizonyitgathatók, miszerint uralkodó s így általános divatu volt nemzeti nyelvünk az egész árpádi korban királyaink és országnagyjaink udvaraiban, hová sem a külföldi királyi arák, sem a velök hazánkba települt idegenek által semmi idegen nyelv be nem férkezhetett; sőt mint a hódító, országoló s bajnokabb népé, hatalmas olvasztó erőt is gyakorolt az itt új hazát nyert különböző fajú s ajku népek felett. A keresztyénséggel hazánkba került külföldi papok s néhány urak tudván csak deákul, valamint a pölgári közügyek, tanácskozások általán csak magyar nyelven folyhattak; ugy ezen hozattak, habár

azután daákul irattak is, vagy deákra fordítottak törvényeink, melyek a régi magyar törvényhozásnak, s közvetve nemzeti nyelvünk országos divatának bizonyítványai. De bizonyítvány a nemzetnyelv és nemzetiség lángszeretete mellett, a nemzeti felemelkedett lélek ellenhatása mindannyiszor, valahányszor idegen befolyás ez ikerkincset veszélyesen érinté. Évkönyveink erre világos példákkal szolgálnak Péter kormányidejéből, Kálmán alatt a keresztes hadak átvonulásából, s a magyar haza elfoglalását célzó hosszadalmas bizanti beavatkozásokból; a mikor a nemzetnek döntő hatalom-

háznak köszöni ezen korban megszületését, lételét; mire nézve annak, a költészetten kívül, összes tartalma vallási: bizton állithatjuk tehát ezek szerint, hogy már szent István alatt született meg a keresztyén magyar irodalom, s hogy annak egyházi befolyással készült első művei a Miatyánk, Hiszekegy, az Evengéliomok, Epistolák, Zsoltárok s más szenténekek, és egy szerkönyv voltak. Hét magyar hitszónok neveit tartotta fenn szent Gellérd életrajza: de, fájdalom! több érdekes nyelvkincsekkel együtt ezeknek szónoklataik is elvesztek. Ehhez képest nyelvelméink, melyeket az Árpádok korából felmutathatunk, csekélyek és pedig csekélyek annyira, hogy, ha párhuzamot vonunk más nemzeteknek e korbéli nyelvelmékeivel, lehetetlen egy szivrepesztő sohajtásnak keblünk-ből fel nem szakadnia. Az egész háromszáz évnél hosszabb időszakból nincs egyebünk ama néhány sorból álló *halotti beszéd-és könyörgésnél*, melly hihetőleg az említett szerkönyvnek, ki tudja, hányadik másolatban fennmaradt kiegészítő része, s a XII. századba szolgál vissza; továbbá két, hártýára irt azon imádság, melyeket derék Jerneynek terjedelmesen megismertetvén, közrebocsátott, s a végre készültnek állit, hogy I. Endre király a keresztyén hitben állhatatosan megmaradjon. Ide sorolhatók még Béla jegyzőjének iratkájában és némelly okmányainkban előforduló azon szavak, melyeket ugyancsak halhatatlan Jerneynek nagy szorgalommal s gondosan összegyűjtvén „Nyelvkincsek Árpádék korából“ czim alatt nemzetünk közvagyonává tett. — Végre még szűz Margit dömés apácának életrajzában említettnek némelly iratok, melyeket a királyi szűz olvasott, s hol egyik hely azt is engedi gyanitanunk, miszerint e jámbor szűznek korában, ha nem is az egész szentírás, de ennek jelentesebb részei nyelvünkön már megvoltak; sajnos azonban, hogy mindezek elvesztek: de elég tanúságok arra, hogy a nyelviratás fontos ügye legott szent István alatt felkaroltatott.

(Vége következik.)

A jövő század találmányai.

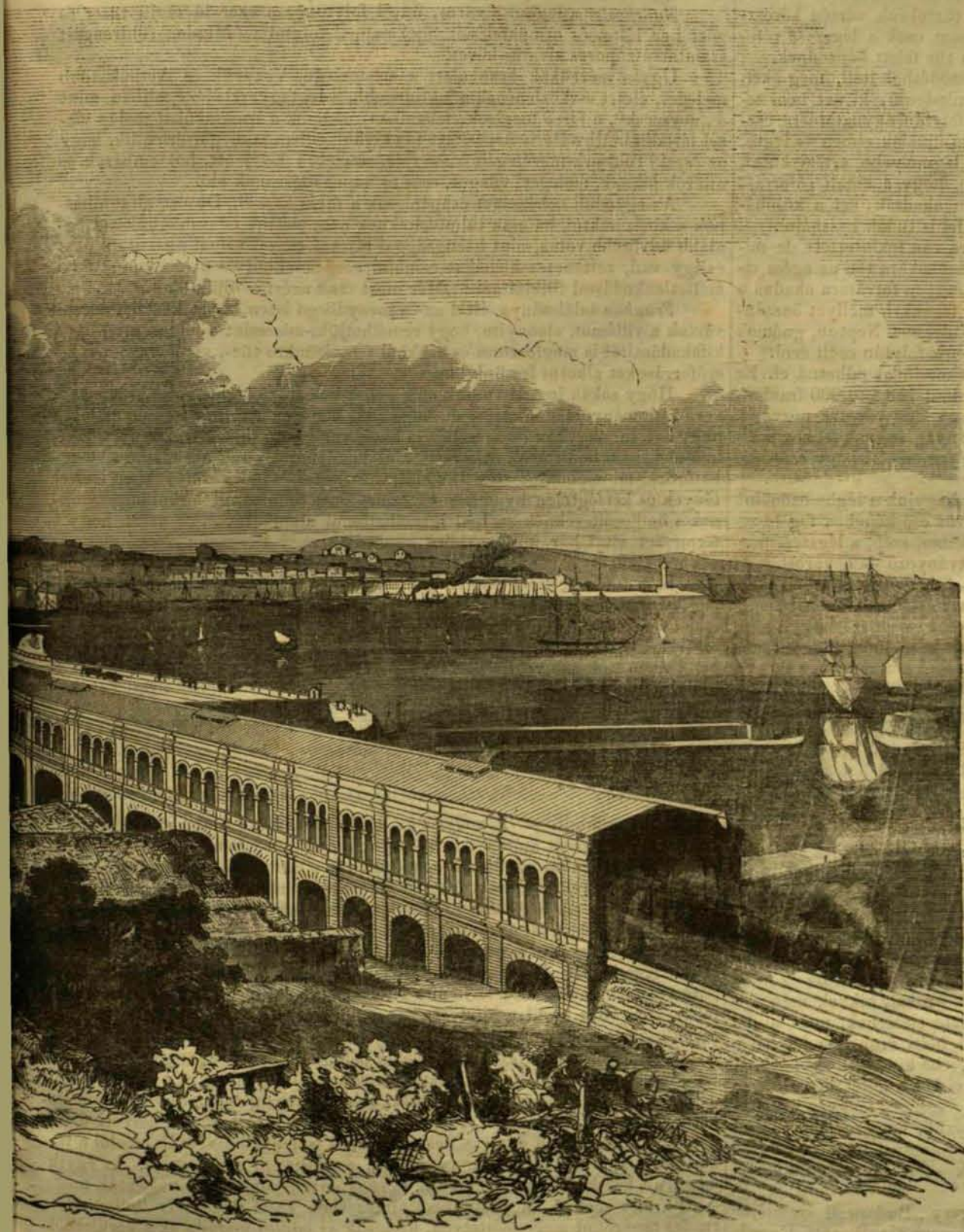
Bár milly büszkén nézze is le egynemely féltudós tudományi fejlettségünk és polgárisultságunk mai állását; vannak még rájuk nézve olly hamuszín-talányok és olly szivégető „nem-tudomok“, melyekhez mérve azon okok kifürkészése és ama viszonyok meghatározása, melyek folytán és melyek közt a bűnös siralom-völgyének alá kellett volna merülnie — valóságos gyermekjáték.

Milly megalázó például századunk büszke gépész- és vegyész fiára, ki a föld kérgének körétegeiből olvasva, annak évezredek előtti történetére vissza tud menni — azon körülmény, hogy nem bir annak tojás-héjján (e tojás-héj van ugyan néhány földrajzi mér föld vastagsága, de nagyságának arányához képest alig olly erős, mint az alma, vagy mint mondók tojás-haj) annyira áthatolni, hogy az abban felhatalmazott kincseket hasznunkra tudná kiszákmányolni.

Annyi a földgyomrában a tűz, hogy soha emberfiának tűzni sem kellene, annyi benne a villószesz — Leuchtgas — hogy tán a napot is nélkülözni bírják, méhében olly sok a víz, olly rengeteg a termékenység, hogy fűszálnak, szántóvető-embernek sohasem kellene leimádkozni az esőt az égről.

— Sőt a föld, mellyben nota bene felette sok is a kincs, ebbeli bőségességén, ha megsokalja, nemcsak a huszonnégy, vagy több tűzhányó hegyen — e biztosító szellentyükön által — ventile — ad túl, hanem a legforradalmibb uton, mint például földrengés által is réseket hasít magának.

Ez óriási gőzkatlan eddigi szellentyűi nem elégségesek, ha belől mind

(A leírását a jövő számban.)

sulya mindig azon félhez csatlakozott, hol nemzeti legszentebb érdekeinek megnyugtató biztosítékát látta.

III. Sokat nyert nyelvünk általános divatban az irodalom körébe karoltatása által. Nyelvünknek irodalmilag a tudományok s keresztyén hitéletre alkalmaztatása a keresztyénség behozatalával kezdődik, úgy hogy valamint összes miveltségünk, akép nemzeti irodalmunk is az egyházból veszi kiindulását. E szerint a magyar nyelv legott a magyar keresztyén egyház felállttával használtatott a keresztyén hittanítás és ajtatoskodásban, valamint egyházi iratok szerkesztésében, úgy hogy nemzeti iradalmunk a keresztyén egy-

jólban szaporodik a gyuanyag. — Ez okból megszakad, hol itt, hol amott, és a föld kérgét olly hullámszába ejti, mint a millyenbe a vihar a tenger szinét. Illyenkor aztán tulságos mennyiségű tűz szabadul ki egyszerre, és miután tűz esőt eredményez, sokszor valóságos áradások zuhognak le a földre. Ha már most mesterséges szellentyüket alkalmaznánk, az egész földet kedvünkre láthatnók el fűtő és világító anyaggal.

Egy francia legujabban egész tudományos komolysággal földünk „nagy nyomásu roppant légszesz-mérőjének“ számára az illy biztosító szellentyüket mesterséges létesítését indítványozá, artézi *tűsforrás-kutakat*, hogy ezek segítségével a légszesz: világító-, fűtő- és *öntözési* czélokra lehessen lecsapolni, minek következtében a sok szemet, coakst, fát, turfát és az ezekkel járó költségeket megtakaríthatnók s a piszkot kikerülhetnők.

E végre csak az lenne szükséges, hogy nagy tűztekénk vértén körösz-tül jó mélyre furhatnánk, nem magáig a tűzig, hanem csak a légszesz rétegekig, mellyek a földkéreg bizonyos mélységében a tűz felett képződnek.

A kínaiak, kiket mindenki, ha saját meggyőződésből itéli, meg őket, a legbékésebb, a legműveltebb népül ismeri el és mindenki, ki azt nem ismeri Palmerston s az alkotmányi szemfényvesztést folytán, ágyuztatásra, csatlásra és lefőztetésre méltó barbaroknak gondolja, a kínaiak ebben is legtovábbra illetőleg legmélyebbre vitték. Ők ásták a legmélyebb artézi kutat, 1033 méteres mélységűt, *Uting-Kiaonál*. És midőn, hogy a kihalt sóforrást újra felélesztették mind mélyebbre furván, légszeszre akadtak, ezt a kősbányájukban meggyült viz elpárologtatására rögtön fel is tudák használni.

A francia tűzforrás-kutáival legelől is Párisra van tekintettel; de miután minden pontról a föld közepéig lehet furni, nemsokára tán az egész világ neki foghatna e munkának, mert kiapadhatlan ingyen forrására akadna a világosságnak, fűtőanyagának és esőnek. Egy millió frankkal, mellyet önszántából adozna a város, azt hiszi, hogy a lázongó Vulcanus, Neptun, gnómok és szalamanderek országát fel tudná forgatni és ennek folytán czélt érni.

Páris lakossága a légszesz köblábát egy centime-jával adhatná el. Ez egy perczre jövedelmezne 300 frankot vagy is évenként 158,420,000 frankot. Lám, ennyi adóképeséget rejt magában a föld csak egy városra nézve is. De még ez nem mind. Miután a fűtő- és világító anyag ingyen buzog a kifagyhatatlan földkéregből, a várost meg is *öntöszhetjük*, az az: hogy *esőt* idézzünk elő, a hányszor csak megkívánja a szükség.

Illy esetekben a légszeszt csak kevéske ideig hagyjuk a légbe özőnőlni, villanyos sárkánnyal meggyújtjuk azt, és ime a tűz eső képében fog leszakadni. Minden égési processus vizet képez. „Kellemes, szép, a légszeszmérő szerint pontosan kiszámított eső — mond az indítványozó — a várost enyhítené, a sétányokat tisztán tartaná és a szomszéd földeket jól megáztatná.“ Itt aztán hazafui lelkesedésben kitorve magasztalja Páris szabadalmát melly szerint „fensőbb helyen engedélyezett“ esőt árasztthat és új szerkezetű nap-sugarakat: boldogra boldogtalanra, fűre fára és a fejedelmek és idegenek ama roppant mennyiségére melly eljár majd ide zarándokolni imádvá az emberi elmé egy új hódítványát.

Utóbbi tán nagyon is hazafias és gyöngéden mondvá, kissé neveléses is, de maga a dolog épen nem lehetetlen, és valószínűleg rövid évek mulva ép úgy lesz használatban és gyakorlatban mint az azelőtt kihihetlennek gyonyolt vasutak, gőzhajók és légszeszvilágítás. Midőn *Stephenson* — a legnagyobb gépész — az első vasutat akará építeni *Angolhonban*, a parasztok papjuk vezérlete alatt összeröföntek, hogy ezt az „esztelenséget“ meggátolják; minden angol lap neveté a bolondot, kinek mozdonya kétszer annyi gyorsasággal akarna haladni mint a postaszeker, sőt a parlament műtanárai — technikusai is „örültnek“ mondták e férfut és a felsőház egy lordja lekötöleléz magát, hogy az első vasuti vonatot szőröstül bőröstül megeszi.

És most, alig harmincz évvel később?

Igy lesz ez mindig a népek nagy találmányaival!

Manchester a legerősb város, mivel folytonosan ezer ló erejű tüzet és gőzt hoz létre, és e működéseit éjjel nappal folytatja. Minden földrengést számtalan záporos zivatar követ.

Ügyes mérnökök keze alatt a mesterséges *Vezuvok* és *Aetnák* több meleget, élelet eszközlenének a legridegebb, a legfagyasztóbb égaljban, mint a „geyserek“, e forró források, *Islandban*, mellyek a bennlakókat meleg vizzel látják el. Mire Páris képes, azt tán *Grönlandban* is megkísérendik, hogy az északi földszark jégretegeit kissé fölerészszék, s hogy ott, hol emberek és állatok laknak, meleget, világot, esőt és napot idézzenek elő.

Az egyedüli nehézséget csupán csak a furás képezi. De ezt eltanulhatnók a kinézerektől, ha csak tulmivelteknek nem tartjuk édes magunkat. Legalább üdvösebb volna, mint hazugsággal tartani, tüzzel vassal pusztítani őket és így vad, rettenetes hienákat csinálni szegényekből és *asztán* keresztényi méltatlankodással fölkiáltani: „Már most csak azért is öljük őket!“ . . .

Franklin találmánya által az ő menydörgő isten, *Zeus* kezéből kicsavartuk a villámot, elannyira, hogy remélhetjük, miszerint a földet szeszélyes kifakadásaitól is megfosztani és azokból tetszésünkre tűz-, víz-, világ- avagy esőforrásokat alkotni leszünk képesek.

Hogy sokan joggal vonják még kétségbe ezt, tán lehangolja kissé egetverő tudományosságunkat; igaz, hogy még nem ettünk mindent kanállal, s hogy azt, mi nagyban és egészben is kicsinynek mutatkozik és könnyen kihihetőnek, nem hódítottuk még meg, még nem tudjuk *mind azt* alaposan meghatározni mi naponkint szemeink előtt megfordul, és bölcse könyvekben ismert tények és kétségtelen hypothesisok czime alatt tudományi hirkolompolásnak s öndicsőítéseknek szolgál igazolhatlanul alapjául; . . . de azért, hogy a természet által bár milly szédítő magasban vagy lélegzetet elfogó mélységben kitűzött ösvényen haladni akarunk s keresni a föld mélyében az áldást, ha a föld felettivel nem tudjuk beérni: ez semmi egyéb, mint józan felfogása a mai korszaknak, méltánylása azon számtalan érdeknek mellyeket ipar és gazdaság képviselnek, és mellyek gyarapodásukat a tudománynak, az örök igazságot kutató és így az áldást fönt vagy alant, vagy a föld mélyében kereső tudománynak és az ezt segélyező vállalkozó szellemnek tulajdoníthatják egyedül.

Dr. Tóhé.

T Á R H Á Z.

Irodalom és művészet.

*(Szinházi nyugdíjintézet naptár.) Láttuk e napokban a nevezett jövő évi naptár kinyomott ivateit s elkészült képeit s bizvást elmondhatjuk, miszerint az mind irodalmi belső értékre nézve, mind műmellékletei díszében minden eddig nálunk megjelent naptárt felül fog mulni; különösen remeknek mondható azon kép, mellynek eredetijét leghiresebb művésztünk *Barabás Miklós Jókai Mór*nak „Mátyás fája“ czimű regéjéhez rajzolta, s mellyet *Rohn* metszett köre; a mindennapi szükségre való és tudományos rovatok is mind igen czélszerűen vannak betöltve; figyelmeztetjük azokat, kiknek még aláírási ivatek vannak kezeikben, hogy azokat beküldeni siessenek, mert a mű october elején megjelen, s azontúl csak magasabb bolti áron lesz kapható; még így olcsóbb árért postán a megrendelőnek helyébe küldetik.

*** Megjelentek *Losonczy László* költeményei II-ik kötet, igen díszes kiállítással. Szerzőt azon közönség, melly az ép egészséges magyar versekben gyönyörködik, érdemei szerint kedveli; hisszük, hogy e jelen költeményfüzért is hasonló pártolásban részesítendő, a minővel fogadta az első kötetet, annyival inkább, minthogy ez szerzőnek saját költségén kiadott munkája.

+ *A. H. F. irja*, hogy *b. Sina Simon*, *Csengery* „Budapesti szemléje“ kiadásánál netán történhet veszteség fedezésére késznek ajánkozott. Reméljük azonban, hogy a közönség részvete felmenti a nemes bárót ígérete teljesítésétől.

Egyházi és iskolai hírek.

+ *A dunamelléki helv. hitv. egyház kerület II. ülése* (az I. ülést l. V. U. 35. sz.) *Pest*, sept. 1. A jegyzőkönyv fölolvásásakor a kecskeméti egyház küldöttei nehézségüket jelenték ki a tegnapi közölt végzés fölött s ujlag azon ohajtásukat nyilvánítták, hogy a pesti papnövelde csak mintegy a többiek felett álló felsőbb papnövelde lényével birjon, hová az ifjak, csak más növeldek végeztével felsőbb képeztetés végett jöhessenek, de ott papi növeldeket ne kezdhessek; kinyilatkoztaták továbbá azon ohajtásukat, miszerint mondatnák ki egyenesen, hogy: *vagy a kecskeméti vagy a pesti szünjek meg*, egyszermind egyházuk e tárgyban folyamodásának fölolvását kívánták. A gyűlés azonban a folyamodás fel nem olvasását kimondá — s a tegnapi

végzés megmaradt. — *A nagykőrösi tanító képezdére* nézve az egyház ker. szellemi pártfogását ajánlá fel; az anyagot csak annyiban, a mint *N.-Kőrös* is a többi iskolákkal együtt (de nem külön is a tanítóképezde) egyik rovatát teszi a segélygyűjtéseknek. Az *elemi kézikönyveket* illetőleg kimondatott, hogy az ajánlottak és kötelezettek elfogadása (nem magok a könyvek) a protestans egyház elvével és törvényeivel ellenkezik; hanem a hiányosak helyett czélszerűbbek igen is készítenők. — *III. ülés sept. 2.* A kerületbeli iskolák (*Pest*, *Kecskemét*, *N.-Kőrös*, *Gyöngy*) igazgatását illetőleg a helybeli igazgató választmányoknak felette álló s *Pesten* székelő bizottmány rendeltetett, melly az egyház kerület kifolyása legyen. — *IV. ülés sept. 3.* Az egész ülés idejét egyházak ügyei, panaszai, papválasztásai foglalták el. — *V. ülés sept. 4.* A pesti és kecskeméti iskolák közlelbi belügyei jövén szönyegre, *Török Pál* kijelenté, hogy a pesti tanárai, kettőn kívül, valamint eddig úgy ezután is díj nélkül ajánlják fel közreműködésüket; tehát tavaszig semmi igényt nem alkotnak az e ker. segélyre. A kecskeméti küldöttek az eddigi 5 helyett 6 tanárt kívántak és még egy tanszék felállítását is; feljebb kívánták emelni a tanári díjt is; a két kérdésre végzés lőn a statusquo megtartása. Az egyik megüült kecskeméti tanári székbe *Farkas József* papjelöltet választák meg. — *VI. ülés sept. 5.* A pesti theol. intézetben *Tatai András* és *Ballagi Mór* rendes tanárokul megerősítettén, fizetésük az eddigi marads az a kerületből begyűlendő segélyezésig, a kerület pénztárából vagy a takarékpénztári iskolai alaplól (kölesön utján visszafizetés mellett) leand teljesítve. Az el nem intézhető nagy tárgyhalmaz miatt egy új sup. gyűlés fog tartatni. Az egyházmegyék jegyzőkönyveit illetőleg több tárgy vagy elhalasztatott, vagy elintéztetett. Péld. a gymnasiumot végzett ifjak a theológiába léptükkor megvizsgáltassanak; érettségi vizsgát pedig nem kötelesek letenni. Felirat határozatott, hogy kölcsönösségnél fogva, más felekezetek ünnepein a protestansok se köteleztesenek munkaszünetet tartani. Szintén feliratban kérendő annak eldöntése, hogy az egyházi földektől eső adót a lelkész vagy az egyház fizesse-e? Az anyakönyvi kivonatok taksája mindenütt 1 pfta emeltetik. — *Sabbah* — orosz-bessarabiai helység — helv. hitv. lakói abbéli kérelmének, hogy *Isos Ferencz* bocsátassék ki hozzájuk lelkésznek, elégtételtett. — A jegyzőkönyv hitelesítése utólagos küldöttségre bizatván, a gyűlés berekesztettnek nyilatkoztatott.

Közüntézetek, egyletek.

△ A sz. István-társulat f. hó 3-án tartott választmányi ülésében következő érdekesebb tárgyak fordultak elő: 1) Az illető választmány jelenté, hogy az *Erzsébet-legendával* szerencsés volt egyszermind a diszalbumot is Pozsonyban Császár ő Felségének hódolatteljesen átnyújthatni; 2) A titoknok felolvasása szerint *Ő cs. Fensége Albrecht Főherceg Főkormányzó*, a társulat hazafiúi céljának előmozdítására annak pénzalapját 500 pft., ő emtja a hercegprimás urbéri kötelezvényekben 1000 pft., Zsehovics szintén urbéri papirokban 500 pft., Bacsoni Baló 108 pftal nevelni kegyeskedtek; 3) *Vas Gereben* „Parlagi képei”-ből néhány erkölcsi irányú népies elbeszélés kinyomatás végett elfogadtatott; 4) a társulat tagjainak száma a lefolyt aug. hónapban 27-el növekedett.

△ Sept. 9-én délután tartá a pesti kath. legényegylet megalakulásának évünnepét, melly alkalommal egyszermind szavalás- és énekben tanusíták a legények előmenetüket.

Közlekedési eszközök.

△ Tudjuk, hogy a Tiszaszabályozásnál az átmetzések végrehajtását szerződés útján *Masjon* ur vállala el. Pár héttel ezelőtt érkezett meg Angolországból egy gőzös vidrája „*Árkász*” felirattal, melly már is javában dolgozik, utána nemskára megérkezik a második és harmadik is. Remélik, hogy ez árkások szorgalmas munkája mellett a Tisza átmetzése 7–8 év múlva hajókázhatók lesznek minden vizállásban.

+ A tiszai vasut készítésén is nagyban sürgőldőnek, a szállító eszközök érkeznek már egymásután *k. k. Theis-Eisenbahn-Gesellschaft* felirattal. A tiszai vasúthid elkészítését a vállalkozó bánatpénz mellett october 10-re ígerte meg. És így ki lesz játszva az a vendégszerető ősi sár, melly némely utast annyira magánál tartóztatott, hogy karjai közül néha tiz ökor is alig bírta kivontatni.

Mi ujság?

△ *Gróf Ráday Gedeon* a pesti prot. theologiai intézetnek 600 pft., a kecskemétiének pedig 400 pftot; *Egressy Sámuel* pedig a pestinek 500 pftot adományozott.

+ *Balog István* agg színészt aug. 31-én. mikor is ötven éves színészi pályájának megünneplésére „*Cserni György*”-ben föllépett, előadás közben pályatársai, a nemzeti színház tagjai, szép emléket nyújtottak át e fölirattal: *Balog Istvánnak, 50 éves színészete emlékéül pályatársai, Pest aug. 31-kén 1857.* All pedig az emlék egy ezüst tálcából, ezüst serlegből és babérkoszorúból.

* * Mult szerdán éjjel az ötpacsirta-utczai hasonló nevű utászszálloda leégett; a roppant tűz terjedését a közbe eső nagy pusztá telkek gátolták. Az oltásnál fájdalom emberélet is esett áldozatul; egy leomló tűzfal több mentő férfit lezúzott, köztük színházunknak egyik derék tagját, Udvarhelyi Sándort, kit a kövek egészen eltemettek. Azonban felüdüléséhez van remény, bár karján, lábán, bordáin és fején veszélyes töréseket szenvedett.

* * A napokban egy veszélyes tolvaj fogtak el a „fehér ló” melletti nagy épületben, ki már hetek óta ott tartózkodott éjjelenként a pinczében, nappal pedig elegans gavallért játszott a világban. Ama pinczében mindenféle házfeltöréshez való szerszámot összehordott, s midőn elfogták, akkor sült ki, hogy álhajat és szakált visel.

+ A pesti zsebmetszők daczos szemtelensége már annyira ment, hogy dinnyehajat, s gyümölcsmagot csusztatnak a zsebbe a kilopott holmik helyett.

△ Bécsben egy gyárnok oly virágos kelmeiket szó, mellyek mindegyik oldalán más alakokat mutatnak fel. Itt fognak ezután szövetni a cs. kir. hadsereg kis és nagy zászlói. Ez utolsókon egyik oldalán a Szűz-Mária kép, másikon a kettős sas leend látható.

△ Több sleziai tőkepenzes társulatba állván, Magyarországnak több gőzmalomt szándékoznak építeni, hogy az innét eddig Sleziába és Szászországba kiszállítani szokott gabnát ezután lisztalakban küldhessék ki, mi természetesen nagyobb nyereséget nyújtand. Egyelőre Kecskeméten, Szegeden, Baján és Szabadkán szándokoznak malomt építeni.

+ A Milánói községtanács a város szépítésére 10 millio ezüst huszast határozott fordítani. Boldog város, hol még a szépítésre is annyit költenek; mi megköszönénk, ha Pest tisztán tartatnék, és nem nézne ki oly szemeten és porosan, mint némely törökországi provinciális kis városka, — ekkor legalább jobb egészségnek örvidenének és hosszabb életet mernénk magunknak jövidőlni.

+ Párisban jelenleg összesen 510 mindenféle lap jelenik meg. Páris csak tízszer levén nagyobb mint Pest, igazságos arány szerint tehát, ha a műveltség kellő fokon állna, Pesten 51 magyar lapnak kellene megjelenni, és van valami *tizenhat!*

△ Konstantinápolban angolokból egylet alakult vasutépítésre a Dunától a Fekete tengerig, melly Rassoza mellett Csernavodánál kezdődnek s innét 38 $\frac{1}{2}$ mfdnyi hosszúságban egészen Kusztenzsig érne.

— *Csetnekről* aug. 18-ról írják: Nevelés pedig kezdődik az elemi iskolákban. Nálunk az alsó elemi iskolában meglehetősen számmal vannak a növendékek, de a felsőben már nincsenek. És miért? Mert a szegényebb szülék gyermekei, a mint írni, olvasni, valamit számolni és egy pár éneket énekelni megtanulnak, elvétetnek az iskolából; vagy ha jární kényszerítetnek, csak az

alsóba járnak, mivel a tandij csekélyebb. *) A tehetősebb gyermekei viszont, az elismert nyilvános rendes gymnasiuakban folytatják a tanulást. Ahoz járult még, hogy 3 év alatt az alsóbb osztályból, egy sem tétetett által a felsőbb iskolába. Részint mivel nem voltak a növendékek eléggé elkészülve, részint mivel arra gond nem fordított. Az ért a felső elemi iskola kevés tanuló számú. Sajnosabb a vasárnapi iskola megszüntetése. A melly tanuló elemi iskolában meg nem kedvelli a tanulást, az mint inas, sokszor még inkább gyűlöli. Itt télen által csak ment a vasárnapi iskolázás, mivel a hideg is összetartotta a tanoncokat, de a nap megmelegítvén a levegőt, szétiramlott az ifjuság, hol hétköznapi ülést, szabadság s erő kifejtésében gyakorolhatta magát. Nem használt a kérelem és intés, a kényszer pedig, mint utolsó eszköz, azokra a kiket illetet, nem alkalmaztatott rájuk. Megkedveltetni a tudományt és tanórákat, ez a tanítónak nagy érdeme. S ki ezt teszi, azaz első nevelő. — A termés nálunk középszerű. Dohányunk soká a nap hevének ki volí téve. Hat, sőt tán több hét alatt meg nem frisítette az eső. S így igyekezettünk a leszállított ár mellett, ha csak az Isten mással nem segít, az idén rőszul jutalmaztatik meg. Igen sok száradt össze s már májushóban ültetésre nem levén a legkedvezőbb, július s augusztus félig megfőzte. A nagy hőség ragyaval bélyegezte; igen kevés a gazda, kinek dohánya széplőtelen. — Vidékünkön Fekete Lehota nevű helység kétszer s július végével majdnem tövig leégett. A tűz származását nem tudni. A nemeslelkű adakozók, ezen szegény elégettek számára is terjesszék ki könyörűlő figyelmüket. A jó tett, bizonyára nemcsak az emberek, de Isten előtt is kedves leszen. Fekete Lehota fekszik Gömörmegyének északi oldalán, Kakas nevű hegy alatt, mellette a híres masznikói és nagyszlabosi géppapirgyárak sok rongyot fogyasztanak és csinos ivekre idomítják. Négy gép szüntelenül dolgozván, dicsérendő iparral. Utolsó posta Roanyó. X.

Vidéki hír.

Debreczen, sept. 1-jén. Vasárnap azaz aug. 30-kán érkezett az első pályavonat a helybeli állomáshoz, délutáni 2 óra tájban cs. kir. tanácsos Schmitke vasuti igazgató ur vezénylete alatt. — A Magyar Sajtó 195. számában azt olvasánk, hogy a vonat a városi polgármester, az egyházi személyzet s a város színe által fogadtatik, ez azonban másként ütött ki, nem a városi hatóság, mit sem tőn a fogadásra, de azért ne képzelje tisztelt szerkesztő ur, hogy a fogadás hideg volt, — fogadta a megyei főnök, s mellette a városnak mind két nembeli színe, ott volt azon elláthatlan néptömeg, melly hangos éljenekben dörög a feletti örömet, hogy e szegény oly sokban, oly annyira hátramaradt alföldi legnagyobb magyar várost az ország szívével összekötve tapasztalá; — a vonó gőzös *Kaprióra* nevet hordott odalán, ohajtottuk volna, ha Debreczen ragyogott volna ottan, melly azonban a gőzös homlokán virágból volt csinosan kirakva, s eloszlata e fájdalomunkat az, hogy a gőzöst debreczeni születésű Bagosi nevű gépész kormányozá; ez ember korán árván maradván a város tanittatá, később lakatos mesterségre adta magát, s most neki jutott a szerencse, hogy az első pálya vonatot szülő s volt gyámvárosára vezesse. Megérkezés után a helybeli casinói elnök által megindított aláírás folytán egyszerű de magyar szívességű lakoma várta az egész vasuti személyzetet, a kocsik számára szolgáló nagy szinben, melly zöld gajakkal, s zászlókkal csinosan fölékesített s jó cigányzenétől hangozott vissza; képzelhetni, hogy az áldomás ivások nem maradtak el, — ebéd alatt egy csinos tajt pipa s szivarszópóka adatott át a gépésznek, ki azt öröm könyek között fogadta el, s hogy megmutassa milly kedves előtte az ajándék, rögtön reagyuított emlékipájára, — ebéd után a vasuti munkások számára pénzbeli adakozás rögtönözöttetett, meg is érdeklík, mert szombat reggeltől vasárnap délig másfélnegyed órai távolságot tettek ideiglenesen járhatóvá; — érdekes volna tudni a megjegyzéseket, miket Debreczen pallérozatlanabb lakosai tettek a gőzösrre, egyik azt jegyzé meg, hogy abban különbözik ez más uttól, hogy ezen a kerék vágás a kerekeken, a kerék talp pedig a földön van, — másik megállítván tanyájára menés közben hét lovát, melly irtózatoss nagyságu szekerebe volt fogva, másfel óráig szótlan bámulá a mellette haladó, s megálló gőzöst, akkor megcsóválván fejét, sarkantyut adott *Kani* nevű nyeresének, s eltűnt 7 lovával, nagy szekerevel, s utána kötött eketaligájával, de tudom, hogy oda is elkövájgott gondolata, hogy milly derék volna azt a füstölő tatóst eleibe fogni annak a nehéz járásu ekének, mellynek vasából három is kitelnék amollyan Vidacs-féle.

Az indóházi épületek gyorsan haladnak bevégeztetésük felé, s mint biztos kutfőből hallani lehetett, november 19-kén Császár ő Felsége névünnepén fog a megnyitás a legnagyobb ünnepélylyel megtörténni. — Sok öregebb debreczeni lakossal magam is így kiáltok fel: hála Istennek ezt is megértük!

Darab idő óta Priell Kornelia gyönyörködteti a debreczeni közönséget, mondóm gyönyörködteti, mert Kornelia valóságos kedvence; az igazgatóság melly Lángh Bódi és Csabai Pál összesített erejéből keletkezett, 20 előadásra bérletet nyitott, természetesen azon ígérlettel, hogy nevezett színésznő közreműködendik; — ma játszik utolszor, — de azt is megsugom, hogy a bérletre kitűzött számnak még épen fele járt le, — föllépett a többi közt „Házasság XV. Lajos alatt, gróf Essex, Lowodi árva, Tiszaháti libácska, Sorel Agnes, Leona, Gautier Margit, Vicomte Letorieres, s ma a Tücsök” ezimű darabokban, — különösen Gautier Margit, Irene és a Vicomte szerepeiben nyert osztatlan tetszést; — Gautier Margit Kakas Mártonkint emancipált egyéneknek való darab ugyan, de nem jut eszébe az embernek szabatosága a darabnak, ha Margitot oly finom modorban látja előadatni mint Priell Kor-

*) Tréfával határos!

nelia adá, — nem is említem hogy jobb tiszaháti libacsát nem lehet képzelni mint ő, — az Iréne szerepében az érzelmek színezeteit előadás s plastica tekintetében jobban nem eszélhetni, de azt mégis elmondom, hogy olly kedves Vicomte Letorieres volt, hogy nem csak Veronikát, Soubise marschalt s nőjét, de Genovéván kívül még a közönséget is annyira elragadta, hogy közlemben ült 3 leeresztett pántlikába fonott haju leány a sok „eszem a lelkét“ csak úgy sohajtozták; — nagyítás nélkül meg kell adni a majdnem általam tudicsért művésznőnek, hogy olly finom, művelt modorban adá utóbb említett szerepét, hogy minden lépése, hangja, mozdulata valódi művelt Vicomte sajátja volt, s e mellett olly jó szeszélyben volt, minőben őtet nem gyakran láthatni; — szóval mi nagyon sajnáljuk távoztát. — Priell Korneliát művészeté méltányolói csinos emlékekkel tisztelik meg, s ohajtásukat fejezik ki, hogy ha jobb színház létrejöttével állandóbb közönsége leend e nagy városnak, hosszabb ideig fog körünkben időzni s bennünket gyönyörködtetni; — de én csudálom, miért nem lép föl nehányszor Pesten e művésznő? — azt mondják gyöngé hangja van azon nagyobb színpadhoz; — az igaz, hogy hangja nem erős, de tiszta s érthető, s kit a közönség öröme hallgat, tudja magát olly csöndesen viselni, hogy haldoklásainál az utolsó sohajok is meghallhatók. — Egy uttal nem állhatja meg e sorok írója, hogy nehány mentő szavakat ne intézzen ama ferde megtámadások ellen, melyekkel uton utfélen, nyílt és zuglapokban e szegény város közönsége bosszantatik; Carré lovagarsulatát hozza fel egyik, hogy kétszer is megtölti naponkint circusát a közönség, míg a színészek éheznek; — igaz, volt idő, midőn említett lovarda kétszer is szép közönséget csalt magához naponkint, de mikor történt az? Országos vásárkor, mikor a közönség vidéki, — legközelebb is itt volt augusztusi vásárkor Carré Vilmos híres hada, — s járt-e a debreczeni közönség? — nem; s mondhatom nem is sok jövedelmet vihetett el magával; — a mi a színművészetet illeti, — én ismerem e város közönségét, megnézi ez a színészeket, ha jók, annyiszor, mennyiszor csak vidéki közönség megnézi szokta, de hogy gyöngé színészeket hosszasan méltányolni nem tud, nem képes, ez nem a publikum hibája; — itt a példa, Pr. Kornélia játékaik mindég szép számú közönség volt jelen, mai előadására nincs elég helye a közönségnek, menjen ő el — ismét üresek lesznek a padok, miért? — mert nincsenek művészek a színészek között, s különösen férfiakban nagyon szegények; — Gyulay? még mindég nagyon jó, Láng Bódi is megjárja némi szeles bárók szerepeiben, ha kivált jól megtanulja azokat; Csizsér helyén van öreg szerepekben, de eddig is vagyunk; mert Gárdonyi ur kezdetnek elég ügyessége mellett is nem követelheti magának a primo amoroso szerepet; a nők? — ezek ellen lovagiaságom nem enged föllépni. — S miért nincsen állandó színházi közönsége Debreczennek? — ezt is megmondom; mert nincs rendes színháza. — Nézzünk bele, mind zártzsek és galleria, a közönség középosztálya nem tud hova ülni; galleriára csak nem mehet, a cifra közönség közé pedig restel ülni; — ha

rende színház volna, különböző osztályok számára ülő helyekkel, eljárna bizony e közönség is, de arra való színészeket is praetendál magának. Azért hát állandó színház jöjjen el mielőbb a te országod is. — Miről közelebb bővebben.
Debreczenffy.

Régiségek.

1. Egyiptomban a nemzet virágzó korszakában, a törvény tiltotta a pénztelen halak megevését.
2. Az egyiptomi király nem ihatott más bort, csak a melly kezek közti facsartatott, és sert. Étele lúd- és borjúhús volt, ha hus-nemet akart izlelni.
3. Egyiptomban a házasság-rontó férjet 100 botütéssel büntették, s a nőnek orra vágatott le. Ma sok mogyorófára volna szükség s még több orr kerülne ki.
4. Ha valaki árulkodott, utánnyomoztak, s ha a bevádoltat ártatlannak találták, a vádló szenvedte el a felszabadított büntetését. Szép törvény.
5. A gyilkost halállal büntették. De azon atya, a ki fiát ölte meg, annak holttestét, hajdon fövel, meztelen lábbal, három nap és ugyanannyi éjen keresztül karjain kényszerített tartani.
6. Ha a hölgy elátortul, büntetésben nem részesedett azonnal, hanem magzatának világra hozása után, a büntetés kemény karjait el nem kerülte. Tudva volt, hogy a csecsemő ártatlan.

Göcseji adomák.

† *Életfilozofia.* Egy szórakozott, — különben hirtelen, de rövid haragu földesur így mordult a többi között együgyű majorosára: „Kendnek semmi *életfilozofia*ja, azért nincs kedvemre akár mit tesz is kend a maga esze után!“
„Dehogy nincs?“ válaszolt a feddett.
„Hát mi az a *filozofia*?“ kérdezé a földesur.
„Hosszi furulya, — mi volna más?“ felelé a göcseji majorgazda — komoly öntudattal.
† *Husszszáforint.* „Mi lenne az ára annak a gyeplősnek?“ kérdi a lócsiszár.
„*Husszszáforint*“, feleli a gazda.
„Talán *sáshuszat* akart mondani?“ bocsátkozik alkuba amaz.
„Mondást — jól mondtam; miután azt akartam értetni: hogy a ló nem eladó, — élzékedtet a göcseji, — közibe pattantván négyes fogatának.
† *A vendég-haj.* Sok éven át kopasz fejjel, — utóbb parókásan tett körutat N. N. Göcsej vidékében; — el lehet képzelni, mikint bámulták őt az ilyes átalakuláshoz nem szokott hegyközi lakosok? Sokan még ekkép is nyilatkoztak: „hitet lehetne rá tenni: hogy ez az ur a mi *Esküthenk*, — ha haja nem volna.“ — „Talán fejet cserélt? — urtul sok kitelik,“ tanakodtak tőben.

Színházi napló.

Péntek, sept. 4. „Pénzkérdés,“ 5 felv. vigj., fordítva francziából.
Szombat, sept. 5. „Észak csillaga,“ opera 3 felv. Meyerbeertől. *Lonic-Hollósy Karmelia* szabadságejének letelte után ma lépett fel legelőször.
Vasárnap, sept. 6. „Csikós,“ eredeti népszínmű 3 felv., dalokkal és tánczszal. Irta *Szigligeti*. Füredi és Réti többször érdemlett kihívásban részesültek; Téli Emilia a népdalokat nagy hatással énekelte.
Hétfő, aug. 7. „Szerelmes ördög,“ ballet.
Kedd, sept. 8. A színház zárva.
Szerda, sept. 9. „Katalin, a rablóvezérnő,“ ballet négy szakaszban.
Csütörtök, sept. 10. „Afanasia,“ eredeti opera 3 felv., zenéjét szerzette *Doppler Ferencs*.

Szerkesztői mondanivaló.

1401. *Ónod vár.* Rajzához történeti és helyi leirást kérünk.
1402. *N.-Szöllősré.* Ha csak lehet, ne támaszunk minden tárgy fölött polemikát. Rettenetes volna az olvasók sorsa ha minden kimondott állításért, mi egy-egy tudósításban közölve volt, egész hosszú vitát kellene áthallgatniok.
1403. *Bajára.* Pista bácsi és a többi. Szép tehetséget ígérnek; szerző csak haladjon szorgalmasan. Átalában azt senki se vegye elriasztó itéletnek, ha műveit lapjainkban nem közölhetjük. Kicsiny a terünk s husszorta több a beküldött költemény, mint a mit adhatunk, így kénytelenek vagyunk sok tehetséggel irt munkát kitűnőbbek végett félre tenni. Aztán meg vannak más egyéb tekintetek is. Például bordalokat s korhely-képeket nem öröme adunk. Ugy is iszunk eleget, ha nem kínáljuk is egymást.
1404. *Bubics Ede urnak Köszögre.* A nagyrabcsúlt gyűjtemény egyenesen t. Tóth Lőrincz urhoz, mint a m. akademia pénztárnokához küldendő.
1405. *Bacsú.* Nagyon rossz distichonok. Egy vers nincs hiba nélkül.
1406. *Margitta.* Érdekesebb dolgokat várunk a derék magyar városból. A tudósítás nagyon is magánügy s mi több levélitök, a mit tisztelni erkölcsi kötelesség.
1407. *Bertók Gyurka és Sarkas Erzsok* használatni fognak az illető helyen.
1408. *Atilla látványa, királyi remete stb.* tökéletlen művek.
1409. *Göcseji tilalomczége.* Megkövetjük alázatossággal, nem értjük a dolgot.
1410. *A kisded költőiség.* Szerző ne várjon az ilyen küldeményekre élczet tőlünk. Ő még gyermek s a gyermekort tisztelni kell, mint a véniséget. Majd később: tiz esztendő múlva, ha megérjük.
1411. *H... Parkasnak.* Tudakozódása épen rosszkor jött, mert hirtelen alig felelhetünk rá. Ha kaptunk valamit, nem vezetett kárba. Tyukodi Tóbiás jó gondolat, de nincs tökéletesen berántva. Tudja ön, ugy izlik, mint mikor jó az étel, semmi baja, de mégis egy-egy rántás darab akad közte az ember toga alá.
1412. *Kis Karoly kiraly.* Hasonló tárgyak nem közölhetők. A népdalok elég jók.
1413. *Feltalalta magát!* Fel biz ez azt adomát még ex anno 1-ből való löcsei naptárban.
1414. *Kis kertembe.* Nem rossz.
1415. *Zuardnak.* A küldemények nem közölhetők.

1416. *Öreg ur nevenapján.* — 1417. *Tűz ég kebelemben.* Elég meleg érzéssel vannak irva, de e mellett az eszméjás nagyon lapályos, keveset fejez ki sok szóval. Megfordítva kell lenni. Sokat kevés szóval.
1418. *Kirandulás Rimaszombatból Zlatnára.* Érdekesebb e nemű tárgyak miatt kénytelenek vagyunk mellőzni.
1419. *A száműzött.* Dagályos mű. Szerző nem veszi észre, hogy mikor az ember igen nagyot akar mondani, gyakran igen neveltséget mond. Például, mikor azt mondja, hogy „tal messze tengerek határain, a hol még csak embernyom sem létezik.“ (Létezik his ott még elég embernyom.) Tul Karpát égbenyuló bércein. (Ez is a tengeren tul van?) A hol minden csak vadon tenyészik. (Bizony, Karpát égbenyuló bércein tul nem tenyészik semmi vadon.) Végül nem is lehet kivenni, hogy ki száműzte az ártatlant? mert szüleiére és barátaira panaszkodik, kibben csalódott. Ennek nem száműzetés a neve.
1420. *Árpádnak.* Csak maradjon még Ázsiában; ezek a versek nem látják meg Atilla földjét.
1421. *Z. D.-nek Bajára.* Különös fogalma lehet önnek a hirlapok hivatásáról, ha ajánlható dolognak hiszi, hogy egy jámbor ember elfogott magánlevelét tegyük közzé, mert azon Baján jól fognak nevetni. Vajjon, ha hasonló tréfa önnel történnék meg, milyen szívvvel venné?

HETI NAPTÁR.

Hó- és hetinap	Katholik. és Protest. naptár	Gör. - orosz naptár	Nap-kelet nyug.		Izraelit. naptár	Hold-kelet nyug.		
			kelet	nyug.		kelet	nyug.	
September					R. Elul			
13 Vasár.	D 15 Mar. n.	D 14 Mór	1	5 35	6 15	24	*	* 4 27
14 Hétfő	† Felmagaszt. Matern.	2 Mamant.	5 37	6 13	25		0 44	4 57
15 Kedd	Hildegard sz. Nikodém	3 Anthim p.	5 38	6 11	26		2 2	5 21
16 Szerda	Lud. Kant. † Euphem.	4 Bab. Móz.	5 40	6 9	27		3 20	5 39
17 Csütört	Lamb. püsp.	Lambert	5 42	6 7	28		4 35	5 54
18 Péntek	Zsófia. Irén † Titus	6 Eudoxia	5 43	6 5	29	Bajt.	5 45	6 6
19 Szomb.	Január vért. † Konstant	7 Szozontus	5 45	6 3	1 T. 5618		6 55	6 21

Holdnegyed: ● Holdujulás 18-kán 6 óra 50 perczkor reggel; napfogyatkozással, melynek végét mi is láthatjuk.

TARTALOM.

Morosini Tomasina, III. Endre király anyja (arczkép). Dobozi Mihály. Vida József. — Régi képek (folyt.) Irta Vas Gereben. — Nemzetünk miveltége az Árpádok alatt (folyt.) Vass József. — A trieszti vaspálya-udvar (kép). — A jövő század találmányai. Dr. Tótkés. — Tárház: Irodalom és művészet. Egyházi és iskolai hírek. Közintézetek. Egyetek. Közlekedési eszközök. Mi újág? Vidéki hír. Színházi napló. Szerk. mondanivaló. Régiségek. Göcseji adomák. Heti naptár.